

ՆՈՅԵԱՆ ԱՂԱԽՆԻ

ՇԱԲԱԹԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՌԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 26 ՅՈՒՆԻՍ 1852

ԹԻՒ 18

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԱՌԻՐԵՐ

Ուրբաթ օր խաղաղ ամսոյ հնգետանեւ ընթացք ընկալով խորհրդի Շաբաթի (Սահմանի վերաբերեալ) ծէսը կատարուեցաւ : Վեհափառ Կայսրը հանդէսով թօփ գալուստի պալատը դնաց ուր սովորական աղօթքէն ետքը օգնատափառ Վալիուէ Սուլթանը և կայսերական տէրութեան բարձր աստիճանաւորները, նախարարները և զանազան պաշտօնեաները որ այս հանդէսին ներկայ էին, յիշեալ վերաբերեալ ջերմեանդուծեամբ համբուրեցին : Բայտ սովորութեան վերաբերեալ պահանջած սենեակը քանի մը օր բաց պիտի մնայ փափաքովոց համար :

— Կայսերական հրովարտեալ Սահմանի Սահմանի (հասարակաց կրթութեան ժողովոյն) ընտիր անդամներէն Խայրուլլահ էֆենտին որ նոյն ժողովոյն նախագահ նախորդ բժշկապետ (հէքիմ պաշա) Կարիմ Զաք էֆենտին յին խորհրդին է, արգարութեան Բարձրագոյն աստիճանին անդամ անուանեցաւ :

— Նիստուրի դաւաճներուն ընդհանուր քննիչ Խամէթ փաշան անցեալ երեքշաբթի օր Սահմանի Խորհրդին հասեր և ուրբաթ օր Սահմանի քայքայէր է :

— Կայսերական գեւանդներուն ընդհանուր նախարար Եֆենտին, որ և Լոտարին գործոց նախարարի խորհրդական քարտուղարի աւժամանակեայ փոխանորդ է, կը պատրաստուի քիչ օրէն Գահիրէ երթալու, ուր Լեքիպոսի գործոց վերաբերեալ կայսերական հրովարտակը տանելու է :

— Խայրուլլահ փաշան և Կահիմ փաշան ալ, որ տարին մը հետէ Լեքիպոսի կուսա կալի կողմէն պաշտօնով մը կոտորանքներու պիտի կը գտնուին, մօտ օրերս նմանապէս Գահիրէ պիտի երթան :

— Կը լսեմք թէ Փարիզի Օսմանեան դեռ պահանջներն առաջին խորհրդոյ քարտուղար Մեղապետը կայսերական հրամանաւ պիտի մնայ իւր պաշտօնին մէջ :

ՄՕՆԹԻ ԲԻՒՍԹՕ

(Հարանկումը թիւ 8 = 9 = 10 = 11 = 12 = 17)

— Որչափ որ կարելի է շուտով պիտի ընկնէ, Պ. Տանկար. այսօր մեր տունը պիտի հաւաքուինք, ու փաղ կամ գուցէ հետեւեալ օրը, հոս հարանկումը թիւ 8-ը պիտի ուտենք : Զուտաւ որ բարեկամներս պիտի պատուեն վա իրենց ներկայութեամբը, բնէ կողովմ որ հրաւիրուած էք, Պ. Տանկար, ինչպէս դուք ալ Բարսեղ :

— Փերիսը, ըսաւ Բարսեղ. քիչ մտնէ ծիծաղելով, ան ալ հրաւիրուած է :

— Կնշու եղբայրը իմ եղբայր է, ըսաւ Իսման. խորին ցաւ մը պիտի զգայիք ես ու Մերսիսը, թէ որ անանկ ուրախակց ատեն մեր մէջ չի գտնուի :

— Փերիսը բերանը բացաւ որ պատասխան տայ, բայց ձայնը քաշուելով չի կրցաւ մէկ բառ մը արտասանել :

— Այսօր խօսքը պիտի կարուի, փաղ կամ մէկալ օր հարաւ նախաճաշին պիտի ըլլայ, ո՛հ, ինչպէս կ'արտօք, Պ. Նաւապետ :

— Տանկար, կրկնէ Իսման ժողովով, ինչպէս Մերսիսը Բարսեղին ըսաւ հիմա, ես ալ քեզի կ'ըսեմ, մի տար ինձի ան անունը որ դեռ ինձի չգաղաղա՞նք, գուցէ ձախարհութիւն մը կուզայ զուլստ :

— Վերջէք, պատասխանէ Տանկար, ես միայն ձեզի ըսի թէ չափ կ'արտօք, ինչն համար, դեռ ատեն ունիք, փարաւան նաւը երբեք անխնայ առաջ ձախարհ պիտի չ'ըլլէ :

— Մարդ կ'արտօք միշտ երջանիկ ըլլալու, Պ. Տանկար. քանի որ երբեք ներգութիւն քաշած է, իր երջանիկ ըլլալուն դժուարաւ կը հաւատայ : Բայց չէ թէ անձնասիրութիւնը միայն ինձի պատահ ընկել կուտայ, այլ պէտք է որ փարիզ երթամ :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԻՐԵՐ

ԱՆԳՂԱՒԱ. Ի ծնուն 21 յունիս :

Ի օրտերու խորհրդարանին մէջ 18 ին յօրտ Սահմանագրոյն ծանոց թէ կառավարութիւնը յանցաւորաց փոխադարձաբար ձեռք արուեւ լուն մասին Գաղղիոյ հետ ընկալիք դաշնագրութեան առաջարկութիւնը ետ կ'առնու, որովհետեւ հասարակապետութեան կառավարութիւնը նոր օրէնքով մը փոփոխութիւններ մտցուց օտար երկիրները յանցաւոր գտնուող Գաղղիացի հպատակաց դատման վերաբերեալ կարգադրութեան մէջ :

— Պատգամաւորաց խորհրդարանի անդամներէն Սիմօն Ֆիլիպ Օգոնթրին խելքը ցնորուելով, և խորհրդարանին մէջ ցաւալի նշաններ տուած ըլլալով Ի ծնունի Աշտարակ ըսուած հին թագաւորաց և երեւելի արանց արգելանքը տարուեցաւ :

ԳԱՂԱՒԱ. Փարիզ 22 յունիս :

Կը հաստատեն թէ Օրէնսդիր ժողովոյն նիստերը չպիտի երկարին, ինչպէս որ կ'ըսէին և ամսոյն 28 ին վերջնաւու են (աս տարուածն համար) ըստ պահանջման սահմանադրական օրինոց :

— Եւ մնացեալ քանի մը օրուան մէջ, Օրէնսդիր ժողովը բաւական ժամանակ չունենար նոր առաջարկուած հարկերուն զանազան օրինադրութիւններ քննելու և որոշելու, որոնք հարկաւ եկող տարուան պիտի ձգուին : Բայց քանի մը հարկաւոր գործերը կարգադրուած համար, երբեք անգամ գիշերային նիստեր պիւրջա կըսուի :

— Թուղթ շնորհները և տարգրիչները Օրէնսդիր ժողովոյն ծանօթութիւններ գրեցին թուղթի վրայ առաջարկուած հարկին վրայ օրորուն միասակար ըլլալը ցուցնելու կ'աշխատին :

— Գաղղիոյ կառավարութիւնը առաջարկած թուղթի հարկը առիթ ընելով, լրագրիները մանրամասն տեղեկութիւններ կուտան Եւրոպիոյ և Գաղղիոյ մէջ գործածուած և շնորհած թուղթերուն վրայ :

— Եւրոպիոյ մէջ 1836 էն առաջ թուղթի զանազան տեսակներուն հարկերը տարբեր էին,

բայց յիշեալ տարին հարկը միակերպ ընելու համար միայն առաջին տեսակներուն վրայ մէկ հիշխումն 33 հարկերու ֆրանքի կամ 60 փարայ գրուեցաւ :

1849 ին 49,225,481 ֆրանք թուղթ սպառուեալ կամ գործածուեալ է Եւրոպիոյ մէջ և տեւրութեան դանձուկն ստացած հարկը 16,219,034 ֆրանքի հասեր է : Գաղղիոյ մէջ մէկ տարին 50 միլիոն ֆրանք թուղթ կը շնորհուի, որոց 8 միլիոնը օտար երկիր կերթայ, մնացած 42 միլիոնէն 32 միլիոն ֆրանք վրայ 25 տարին հարկերու և 10 միլիոնին վրայ 10 տարին հարկերու հարկ գրուելու ըլլայ 9 միլիոն ֆրանք յառաջ կուգայ, և ասոր վրայ տասաւորորդ տեւրներով, նոր առաջարկուած թուղթի հարկէն հասարակապետութեան դանձուկն 9,900,000 ֆրանք արգիւնք կըլլայ :

— Եւրոպիոյ հարկերուն մեկալ ներքին տար միլիոն ֆրանք կըսպասուի. այսինքն, ձեռք հարկէն 4 միլիոն, կառաց և շանց հարկերէն 3 տարին միլիոն :

— Կառավարիչ իշխանը Լեքիպոսի Սահման լը փաշայի որդի և այժմեան կուսակալի հօրեղբայր Սալիմ փաշային փառաւոր հացկերոյթ մը ըրաւ, ուր հրաւիրուած էին նաև զանազան աստիճանի բարձր պաշտօնակալք :

ԱՒՍԴՐԻԱ. Վ ինչն 21 յունիս :

Տերութեան եկամուտը 1848 ին ծախուց վրայ հարկու միլիոն ֆրանքի չափ և 1849 ին 50 միլիոն ֆրանքի չափ պահած էր : Բայց հիմայ երկամոյց վեճակը լաւացաւ. որովհետեւ վերջին պաշտօնական հաշիւներուն նայելով 1850 ին եկամուտը 450 միլիոն և 1851 ին 500 միլիոնի հասան, և հիմախուց կը կարծուի որ այս 1852 տարուան մուտքը 550 միլիոնէն աւելի պիտի ըլլայ :

— Կայսրը քաղաքական յանցանոց տէրեղող Սահմաններուն առանց բացառութեան ներողութիւն չնորհեց. և քանի մը քարտուեալ անձանց ստացուածքը յարքունիս գրուելու հրամանն ալ ընկեց :

— Փէշք քաղաքը Զուհարայի աշխուհանները Լեքիպոսի երկտասարդ կայսեր այցելութեան դացած ժամանակին ծերունի իշ

Այս սիրելի պարոն (ըսաւ Տանկար Փերիսին) ոս ա մանուկները ամեն մարդու երջանկութիւն չափի տայ, կարծեմ :

— Ինձի յուսահատութիւն կը բերէ կոր, պատասխանէ Փերիսը :

— Ուրեմն Մերսիսը կը սիրէի :

— Քանի որ մեկը մէկ ծանցիւր եմք, զանկալ միշտ սիրած եմ :

— Այդպէս է ու նոյնը մաղթը կը փեթթեն գործին ձարը փնտրելու տեղը : Զարմանք, չէի կարծէր որ քու աղքիւ մարդիկը ատանկ գործ կը տեսնեն :

— Ինչ կ'ուզես որ ընեմ, հարցուց Փերիսը :

— Ե՛հ, ես ի՞նչ գիտեմ, միթէ աս բանը ինձ կը վերաբերի : Ես չեմ, կարծեմ, օրիորդ Մերսիսը սիրահարեալ, հագա դուք ես : Փերիսը չէ և ի ք քաղաք, կըսէ Սահմանը :

— Արդէն գտեր էի :

— Ինչ :

— Մարդը դաշնակալ զարնելու միտք ունէի, բայց կընը ըսաւ որ նշանածին դժբաղդութիւն մը պատահելու ըլլայ նե, ինքընքը կը մեռցնէ :

— Բէ՛հ, աղքատները կ'ըսեն, բայց երբեք չեն ընէր :

— Դուք Մերսիսը չես ծանօտար, պարոն, մէկ անգամ բան մը սպասուցաւ մի, զանկալ անշուշտ կը կատարէ :

— Յիմար, ըսաւ Տանկար կամայ մը, աղքիւ կուզէ ինքը ղեկը մեռցնէ կուզէ զմեռցնէ, իմին ի՞նչ հոգս է, միայն թէ Տանկար նաւապետ չըլլայ :

— Բայց Մերսիսը մեռնելէն առաջ ես աւելի յօգաւոր, թեմա կը մեռնիմ, պատասխանէ Փերիսը անանկ ձայնով մը որ մտայր անխորհիւ հաստատութիւնը կը ցուցնէր :

— Ահա աս կըսեցին սէր է, ըսաւ Բարսեղ, որուն լեզուն զինիկն ծանցիւր ու ձայնն ալ զարմանալի մը եղբէր էր, աս կըսեցին սէր է, թէ ոչ ես աս բանէն չեմ հասկընար :

— Տեսնե՞ք, ըսաւ Տանկար, դուք պատուական երկտասարդ մը կըրեաւ ինձի, կուզեմ որ քեզի ներգութիւնն արաւ :

ԳԼՈՒԽ Դ

Գաղանի միաբանութիւն :

Տանկար աղքէ չի վերցուց Իսմանի և Մերսիսի վրային միջև որ այս երկու տարիածները Սուրբ Կիլիքոս նաւահանգստին անկիւններէն մէկին ետեւ անցայտ կ'ընէ, ետք աս զին դաւանալով տեսաւ որ Փերիսը զոյնը նետած կրկին աթուղի վրայ նստեր էր և կը զոգգար, Բարսեղ ալ գիտով ներս երգի մը խօսքերը կը միմար :

խան փոխարինողին ծանրագին քարերով և մարգրիտներով զարդարուած զգեստ մը հագած էր, որուն արժուութիւնը 7 միլիոն ֆիորին կը համարուէր :

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՆՅՈՒՆ ԵՐՈՐԵ 5 յունիս :

— Նյու Յորքի ճրանալ ոչ չորս լրագրին թղթակիցը հետեւեալ լուրերը կուտայ Քալիֆորնիայի վրայը :

Նուաւորնիս շատ սղէկ վիճակի մէջ է . վաճառականաց ձեռքը գտնուած ապրանքները քիչ են, և սպասուած նաւերն ալ չհասած ըլլալուն՝ գիները վեր կը նային :

Քաղաքականի կողմէ ալ հոս ամեն տեղ նիւթական յառաջագիւտութիւններ ըլլալու վրայ է, թէ Սան Բրանչեսքո մայրաքաղաքը և թէ զիւրորէքը :

Հանքահաններն ալ աղէկ գործ կը տեսնեն, լեռներէն ոսկի աւազը անձրեւի պէս անդադար կը վազընեն վրանիս . ուստի թէ ոսկի չին գինը և թէ փոխարին ածծիւն վար իջնալու է, և գործերը աճան գնով պիտի տեսնուին : Նստակաւի մետաղէն ժողովեալ համար՝ գուրտէն եկողները յամարը հասածնուն պէս չիտակ լեռները կը վազեն կոր : Չինէն հոս եկող ամեն մէկ նաւը Հոնկ Բոնկէն բեռ մը մարդիկ կը բերէ : Քառս օրուան մէջ 2,757 հոգի եկան, որոցմէ 2,466 ը երկի մարդ, 216 ը կին և 75 ը աղայք էին, և մէկ տարուան մէջ եկողներուն թիւը մինչև 80,000 ի պիտի հասնի :

Քարոյականի մասին ալ ժողովուրդը շատ աղէկ կայունութեան մէջ է . եկեղեցիներուն թիւը օրէ օր կաւենան և եկեղեցի գացողներն ալ շատնալու վրայ են : Վարատուններն ալ, որ մարդուս ապագայ երջանկութեան օրորուններն են, բարեկարգ յառաջագիւտութիւն կընեն : Երկրագործութիւնն ալ շատ յաջող կը զարգանայ : Վորուութիւնն ու յափշտակութիւնը գրեթէ բոլորովին վերջացան :

Սիւրբեալ Նահանգներէն 1851 ին դուրս չլուծուած ապրանքներուն արժողութիւնը 985,948,525 ֆրանք էր, որոց 729,518,875 ֆրանքի չափը երկրի մշակութեան ձեռք բերուած ապրանքներէն էր : Սիւրբեալ բամբակը 561 միլիոն ֆրանքի էր :

Նյու Յորքի մէջ Վերիկայի երկրները 1081 միլիոն ֆրանքի ապրանք մտաւ, որոց 120 միլիոնի չափը մետաքսեայ և 61 միլիոնի չափը բամբակեղէն կերտուածներ էին :

— Նյու Յորքէն եկած նամակները կը ծանուցանեն, թէ երկու Ուիլիամները միայն ինքն համար Նիւ-Գարալուայի մէջէն ջրայ խըրամ մը բանալու գիտաւորութիւնը մօտեցոյն գործ պիտի գրուի :

Սեճ գրամագրուի ունեցող Նիւ-Գլոսիոյ

հետ առ բանին պէտք եղած դրամական տընորէնութիւնները ընելու համար՝ Սիւրբ Չայլոս երկրաչափը և քանի մը պաշտօնեայք լծուած երթալու կը պատրաստուին : Նիւ մեծ ձեռնարկութեան ծախքը 16 կամ 20 միլիոն ֆրանք (80 կամ 100 միլիոն ֆրանք) կը հաշուէ :

— Քալիֆորնիայէն ապրիլ ամսը մէջ 3½ միլիոն և մարտ ամսը մէջ 2½ միլիոն ֆրանք արժողութեամբ ոսկի դուրս եկեր է :

— Նիւ-Գլոսիոյ իշխանութեան տակը գտնուած Վալիալիայի մէջ ալ Քալիֆորնիայի պէս և ալ աւելի հարուստ ոսկեայ հանքեր գտնուելու է : Նիւ մարդ ոսկի ժողովեալ զբաղեալ է : Երկիրը մշակող մարդ չմնայ . տէր, ծառայ, հարուստ, աղքատ, իշխան, հպարտակ բաւերը ընդունցան այն տեղ ընկերութեան բառարանէն : Վործող մարդ չի գտնուելուն համար, Չինաստան ստակ զրկուեցաւ, որ անկէց բերուի, երկիրը մշակուի :

ՀԱՆԴԱՍՏԱՆ : Պրիմանները անօգուտ փորձ մը փորձեր են որ Սարթապան քաղաքը Նիւ-Գլոսիոյ ձեռքէն ետ առնուին : Բայց մեծամեծ հարուստներ ընդունելով ետ քաշուեր են : Ուստի հանգարտ է : Նիւսորդ կուտակող հետեւեալ ամբարտաւան պատգամը զրկեր է Վոսուին զօրապետին :

« Նիւ-Գլոսիոյ առաջին պատերազմի մէջ յաղթեցին, բայց դեռ երկու տեղ կուր պիտի ընեն (Տոնապու և Փրօմ) մինչև որ Վիս կարենան մտնել : Նոնց դէմ գնելու պատրաստ եմք . բայց արիւնհեղութիւն չըլլալու համար՝ հաշտութիւն ընելու կը հաճիմք : » Օրապետը առ թուղթը պատուեց և բերողներուն յայտնեց, թէ Վիսի կաւալարութեան նէն ուղղակի եկած առաջարկութիւններուն միայն՝ կրնայ մոտիկ ընել, և թէ Ուստի կաւալարիչը ձեռք ձգելու ըլլայ նէ՝ պիտի կախել տայ :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ . Վիսի 28 յունիս : Սիւրբ-Փօղոս անուն գրգռիչ միանձնը՝ կաւալարութեան զօրաց կողմէն հաղածութեամբ փախած և պահուած է : Բայց գրգռած ապստամբութեան հոգին չլուծուելով, Վիսի պաշտօնաւար հանապաղատեալով անհաղատ անցը թէ պետ շատ մարդիկ գիտեն, բայց ձեռք տալ չեն ուզեր : Քարոզութիւններ բրած տեղիքէն հեռաւորութիւնը սրբութեան համբաւոյն և առաքելութեան գաղափարին չլիստեց, այսինքն ժողովուրդը զանիկայ միշտ սքե և առաքեալ կը կարծէ, և անշուշտ թագաւորական զօրքը հեռանալու ըլլայ՝ Սիւրբ-Փօղոս ալ իսկոյն իրեն հետեւողներուն գլուխը պիտի անցնի իրկին : Արքունի գանձը, որ արդէն յամբար էր, առ զօրաց գունդերը զրու-

կուելուն համար անանկեղծաբար ընելու պարտաւորելով՝ նոր նոր և ծանր դժուարութեց մէջ է :

— Նիւ-Գլոսիոյ մեծ գետան Նիւստանդուպօլիս Սթրաթֆորտ Բեյքի Գերակոմը ամսոյ 24 ի երեկոյն Փրէվէզէի նաւահանահիտը հանաւ Սթրճ շաքենաւով, և հետեւեալ օրը Վիսի քաղաքը Նիւ-Գլոսիոյ գետան Սիւթըր թոմաս Ուայը և ծերակցարի անդամ Չըրչ զօրապետը այցելութեան գնացին : Սեճ գետանին Վիսի չէր թալը և Չըրչ զօրապետին հետ տեսնուիլը քաղաքական խօսակցութեց նիւթեր եղան :

— Ուստի վեհաժողով կայորը յունիսի 12 ին Վարսովիայէն մեկնեցաւ ՍանկաՊետրուբուրկ երթալու : Կը կարծուի թէ կրկին Վերմանիա պիտի գառնայ, իւր օգոստոսիս կուրակից կայսրուհին առնելու, որ մինչև յունիսի 28 Շանկէնպատ պիտի մնայ :

— Ուստի կայսերորդիկ Նիքօլայ և Սիւսաիլ մեծ գուբերը ամսոյ 16 ին Վալիալուամ հասեր են Սարթապան քաղաք, ուր Սեճ Ուարտի իրաւիւթ տեսնելու գացեր էին, որուն մէջ մեծ կայսրը 1698 ին անձնօթ ըզգետուեք հիւսնութիւն կընէր նաւ շինելու արհեստը սովորելու համար :

— Շափիլ գլխաւոր զօրապետներէն հաճի Սաւաթը, որ Ուստաց սահմանները արշաւող Չէրքէզ զօրքերուն առաջին հրամանատարն էր, անցեալ տարի աշնան մէջ իւր մեծին հետ գետութիւն մը ունենալով և աւնոր վրէժխնդրութեան վրէժը լիարարելով Ուստաց բանակը ինկեր ու Վիկտուա փոխարքայի որդի Պօլիսիլի Ֆիլիպը (Վաւաւաւ Վ. օրօնյովին անպայման անձնատուր եղեր էր) ի հնազանդութիւն առ կայսրն Ուստաց : Յիշեալ հաճի Սաւաթը մարդասիրութեամբ բոլոր ունեւով թիֆլիզ զրկուեր էր, ուր Վիկտուան գաւառայ փոխարքայ իշխանը մեծ յարգանք կը պատուէր զին : Բայց հաճի Սաւաթին գերգաւառութեան երկիրը մը նայած ըլլալով՝ կը վախճուէր որ անոնց կեանքը վատնի մէջ լինայ, մանաւանդ և անոնց հեռի ըլլալով՝ միշտ կասկած կար անոր հաւատարմութեանը : Ինչպէս թէ անոր և թէ Ուստի կաւալարութեան կողմէն տէր խառուեցաւ կամտակի զօրութեամբ և կամ ուրիշ հնարքով մը աղատուի յիշեալ գերգաւառանը, մէկ ձոր մը չգտնուեցաւ : Հաճի Սաւաթը ինքեղեց վերջապէս, որ իրեն թոյլ տրուի Ուստաց բանակին հետ երթալ Տաղիստան Շափիլին դէմ կուռելու : Բայց առ ինքիւր չէր կրնար ընդունուիլ մինչև որ Ուստաց զօրքերուն հրամանատար կենալ Վիլլիս Տօլիսիլի (Վիլլիսի Տօլիսիլի)

անձ, ստանան փնտրելն զին . բայց
— Այս տունը, ըստ Քաթուր :
— Սիւրբիս, պատմական Տանկար, դուրս երբ քաղաքը արքան էր շիշ լոմբուր, կատարեալ արքան կըլլաւ . իրմէ, ու մեր ըրածին մի խառնուի : Սիւրբ ընելու բանին համար, ինչքը գլուխը ըլլաւ է :
— Ո՛ր, ես արքան եմ, ըստ Քաթուր . գնա բանդ . ես ալ շիշեւուն շորս հասն ալ կընամ խմել . որոք փոխարին լուրի մանր արտակներն մեծ չեն Հայր, փամփիլ, գինի բեր : Եւ առ ըրածը գործով ալ ջուշընելու համար գաւաթով սեղանին վրայ դարձաւ :
— Պարոն, դուրս ուրեմն կընէիր, հարցուց Ֆերնան՝ ան համարը ստանալով ընդամենը խօսքին վերջը :
— Ի՛նչ կընէիր, միտքս ելաւ : Սա գինով Քաթուրը խորհրդիս թէլը փայտեղէն տուաւ :
— Ինչքան կուգէս գինով ըսէ, վայ անոնց որ գինին կը վախճան, անոր համար որ շար գիտաւորութիւն մը ունենալով՝ կը վախճան որ գինին սիրտերնէն դուրս չի հանէ : Ասոր վրայ Քաթուրս սկսաւ այն ատենները շատ հաշիւաւոր եղած երգի մը վերջին երկու տողը երգել :
Ամեն շարերը չուր խմուներ են .
Լաւ աղայցոյցն ալ ջրհեղեղն եղաւ :
— Դուրս կընէիր, պարոն, նորէն սիրաւ Ֆերնան, որ զին տեղութիւնէն ապառնէ կուգէս . « բայց ո՛ր, ըսելով ձգեցիր :
— Այս, բայց (պիտի ըսէի) քեզի նեղութիւնէն աղատելու համար բաւական է որ Տանկէս բաւ սիրածդ իրեն կրկն շառնէ, և կարծեմ որ առ ամենութիւնը շատ աղէկ ետ կրնայ մնալ, Տանկէսի մեռնելուն հարկաւորութիւն չըլլալով :
— Սիւրբ մահը կրնայ զանաք իրարմէ բաժնել, ըսաւ Ֆերնան :
— Բարեկամ, դուրս ծովային խնդրի պէս՝ կը արամբաւեն, ըստ Քաթուրս, ահա Տանկարը որ խորամանկ է, չաբափու է, յոյն է, սիրաման մէջ ըլլալը, հինայ փաստերով

պիտի հաստատէ : Տանկար, հաստատէ ըսածս, ես քեզի համար երաշխաւոր եղայ, հասկցուր Ֆերնանին որ հարկաւորութիւն չէր Տանկէսի մեռնելուն, ասկէ զատ միւր է որ Տանկէսը մեռնի, բարի երկրաւորք մըն է, ես կը սիրեմ Տանկէսը . բաւ կենայ, Տանկէս :
Ֆերնան անհամբերութեամբ մը տեղէն ելաւ :
— Թող ուզածը ըսէ, ըստ Տանկար՝ երկրաւորք բռնելով, բայց և այնպէս ինչքան գինով է ալ նէ անանկ մեծ օր կալ մը չենէր կոր, հեռաւորութիւնը ամեն բան իրարմէ կը զատէ, ինչպէս որ մահը, և զիցս թէ խմունի և Վերստէն, սի մէջ տեղը բանտի մը պատերը գտնուին, մէկերուն վրայ գեղեցիկութիւնը քոր մը եղածի պէս մէկ մէկէն զատուած չէն ըլլալ մի :
— Այս, բայց բանտին կըլալ կայ, ըստ Քաթուրս որ դեռ մնացած ինչպէս կընալ խօսակցութեան մէջ մտնելու կաշիտակէր, և մարդ մը բանտէն դուրս գայ ու անունն ալ խմունի Տանկէս ըլլայ, անշուշտ վրէժ կուռնաւ :
— Հոգս չէ, ըստ Ֆերնան կամայ մը :
— Սէկ կողմէն ալ նայի՛ք Տանկէսը ինչու համար բանտը պիտի գնեն, ըստ Քաթուրս, ան ո՛չ գողութիւն և ո՛չ մարդասպանութիւն ըրած ունի :
— Լաւ, ըստ Տանկար :
— Ես չեմ ուզեր ըսել, ըստ Քաթուրս, կուգէմ, ինքն ըսէր թէ ինչու համար Տանկէսը բանտը պիտի գրուի : Ես Տանկէսը կը սիրեմ, բաւ կենայ՝ Տանկէս, ըսելով նորէն գուռով մը գինի կըլլայ :
Տանկար գերեզմանի տկարացեալ աչքերուն մէջ գինովութեան յառաջագիւտութիւնները կը գիտէր, ետքը Ֆերնանին դառնալով ըսաւ :
Ուրեմն, կը հասկնամ, զանիկայ մեռնելուն պէտք չէր :
— Ստուգել չէր, թէ ինչպէս որ քիչ մը առաջ կընէր, Տանկէսը բանտարկելու միջոց մը գտնուեալ ըլլայ : Բայց առ միջոցը ունի մի :
— Աղէկ մը փնտրելով՝ կրնայ գտնուիլ, ըսաւ Տանկար :

Բայց ինչու պէտք է որ առ բանին խառնուիմ : Աս ինքն կը վերաբերի մի :
— Աս բանին քեզի վերաբերել չեմ գիտեր, ըստ Ֆերնան անոր թէլը բռնելով, բայց գիտցածս սա է որ դուրս Տանկէսի սի դէմ յատուկ ատելութիւն մը ունի : Ո՛ր կ'ստէ մէկը, ուրիշ ատուի մ'ալ զգացմանքը աղէկ կը ծանծայ :
— Ես Տանկէսի դէմ ատելութեան պատճառներ ունենամ : Վիսին չունիմ, հաւատարմութիւն չեմ գիտեր, և քու դժբաղդութիւնը գուցէ շարժեց, ուրիշ բան չկայ : Բայց ուրիշեան դուրս կը կարծես որ ես իմ օգտին համար կաշիտակեմ, մնաւ բարով . սիրտի բարեկամ . ինչպէս կրնայ նէ այն պէս գործը տես : Աս ըսելով Տանկար եղնու պէս ըրաւ :
— Չէ, ըստ Ֆերնան զանիկայ բռնելով, կեցիր, Տանկէսի հետ թշնամութիւն թէ ունենաւ և թէ չունենաւ, հոգս չէ . ես ունիմ, և յայտնապէս կը խառնուիմ : Միջոց մը գտիր և ես ի գործ կը գնիմ, միայն թէ մարդ չմեռնի, ինչու որ Սիւրբեալ ըստ թէ Տանկէսը մեռնելու ըլլան նէ ինքն ալ զինքը կը մեռցնէ :
Քաթուրս, որ զուրկ սեղանին վրայ ձգեր էր, ձախաղ վերցուց, և ծանրայած ու կարմրած աչքերով Ֆերնանին ու Տանկարին նայելով ըսաւ :
— Տանկէսը մեռցնելի մի Ո՛ր և ալ որ Տանկէսը մեռցնելու խօսք կրնէ, ես չեմ ուզել որ զանիկայ մեռցնեն ան իմ բարեկամն է Աս առաւստուն ուն ուղից որ իր ստակը մէկ տեղ բաժնուի՛ք, ինչպէս որ ես իմ ստակս ան գամ մը անոր հետ բաժնուեցայ ես չեմ ուզեր որ Տանկէսը մեռցնեն
— Յիշաւ, ո՛ր քեզի Տանկէսը մեռցնելու խօսք կրնէր կոր, ըստ Տանկար : Պարզապէս գաւաթնութեան մը խօսք կայ միայն : Իրմէ անոր կենայց և զին հանգարտ թող, ըսելով Քաթուրսի գաւաթը գինով ըցուց :
— Այս, այո, Տանկէսի կենայց, ըստ Քաթուրս գաւաթը պարպելով, անոր կենայց, անոր կենայց ահա
Տաշեալ հեփեալ Բեքեւալ

Հրկայնաբազուկ իշխանին) խորհուրդը չառնուէր, որն որ թիֆլիզ կըստատուէր: Անկէ ասոր քաղը հաճի Աւարտը Նախայի երկիրը զրկուէր էր: Հին կամ վախճանով որ Արդուեմանց իշխանը չհամաձայնի անոր Տաղիս տան երթալուն և կամ ուրիշ պարագայներու պատճառաւ (գայլի ձագը մարդոյ ձեռք ալ մեծնայ, վերջապէս գայլ կըլլայ) հաճի Աւարտը միտքը դրաւ որ փախչի:

Աւարի տարիքի 22 ին երեկոյն առաջ լեռնակողմը պարտերու գնաց չորս ընկերներով և բանի մը պահապան զօրքով: Յանկարծ առաջէն գացող պահապանը ատրճանակով սպաննելով (և նոյն ժամանակին ծառաներէն մէկըն ալ ուրիշ պահապան մը մեղքներով) սկըսաւ փախչիլ: Բայց յառաջուց գգուշութե միջոցներ պատրաստուած ըլլալով՝ Նախայի վիճակին կառավարիչ երկրորդ գնդապետ Կորզանովը բոլոր այն կողմը գտնուած զօրքը ոտք հանեց, որոնք քանի մը ժամէն ետքը հաճի Աւարտին հասնելով՝ (ինչքան ալ յուսահատութեամբ զինքը պաշտպանելու աշխատեցաւ) սպաննեցին զայն երկու ծառայներուն հետ: Ապտամբին մարմնոյն մէջ 12 գնդակ (գուրշուն) մտեր էր: Իւր երրորդ ծառան և հետը փախչող Ախարեցը հետեւեալ օրը ողջ ձեռք ինկան:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այս յարգոյ թղթակիցը յունիսի 20 ին իգմիրէն կը գրէ:

«Հրեկ սրբոց թմարգմանչաց ամենախմբութեան օրը ըլլալով՝ հանգիստաւոր պատարագ եղաւ, որուն լրմնանալէն ետքը՝ արժանապատիւ տէր Կորզանով փարգապետը (որն որ սուրբ Արուստէմէն եկաւ ու փոխանորդութեան պաշտօնիւ այսօր Կոստանդնուպոլիս կերթայ) քահանայներ, գաղիները, Սեբաստիան փարձարանին բոլոր աշակերտները և բազմութիւն ժողովուրդ չքեղ թափօրիւ և գաղիներուն երգերովը յիշեալ փարձարանը գային: Հին սրբոց թմարգմանչաց ամեն յատկացեալ ընտիր շարականը ներգաշակաւոր ձայներով երգուեցաւ, և սուրբ աւետարան ալ կարգադրուէն ետքը՝ շնորհափալ փարգապետը կարճ բայց ազգու քանի մը խօսք խօսեցաւ, յիշեցնելով որ նոյն օրուան ասոր մեծ է Հայոց ազգին համար, վասն զի ինչպէս որ սուրբ Առաքելից հայրերնիր հայ ազգը քրիստոնէութեամբ լուսաւորեց, առնանի ալ սուրբ Սահակ և սուրբ Սեբաստիան աշխատեցան ազգերնիր գիտութեամբ լուսաւորելու, և թէ Օմիւսնայից ազգի խորհրդով սուրբ թմարգմանիչները իրենց գործատան պաշտպան ընտրած են: Հետոյ ազգերնիր օրհնելով և բարի խորախոսանք յորդորելով՝ վերջացուց խօսքը: Ապէ ետքը աշակերտներէն մէկը սրբոց թմարգմանչաց վրայ գրուած երգ մը կարգաց բարձր ձայնիւ:

Հայկաբանութեան առաջին գատու աշակերտներէն թուաբանութեան և վայելագորութեան գատու Պ. Սմատ Ստեփան Սարգսեանը աշխարհիկ լեզուաւ ընտիր ձաւ մը խօսեցաւ, որով այն օրուան ամենայն հայոց սրտին անհամեմատ ուրախութիւն յայտնելէն ետքը, իմացուց նախ որ ազգասիրութեամբ և առաքիտութեամբ միայն կրնանք նախնեաց շաւիղներուն մէջ մտնել: Յայտնի սպառնալիքներով նկարագրեց հասարակութեան առջեւ մեր հարց ազգասիրութիւնը, և առնով ըսած վսեմ գործքերնիր, և յայտարարով քաջութեան հանգիստականները որ ազգասիրութեան հոգւով հայոց ազգը պիտի կարենայ իւր առաջին առաւմանական պայծառութիւնները ձեռք բերել: Երկրորդ համոզիչ փաստերով յուշուց որ առաքիտութիւնն է ազգասիրութեան հիմը և ծնողը, և առանց առաքիտութեան ազգասիրութիւն չըլլար: Թէ ոչ կամ ճշմարիտ չէ և կամ թէ ի վերին երեսն կեղծաւորեալ է, որով փառասէր մարգիկ կը ջանան պատիւ ստանալ: Պովեց առաքիտութիւնը որուն մէջ կրնայ միայն մարդս

իր ցանկալի երջանկութիւնը գտնել և ոչ թէ անիրաւ հարստութեան և զբօսանայ մէջ:»

«Թէ արժանապատիւ Կորզանով փարգապետին և թէ Պ. Սարգսեանին խօսքերը մեծ ազդեցութիւն ըրին՝ հանգիստականաց սրտերուն վրայ, որոնք երկուքին ալ շնորհակալութիւններն յայտնեցին միաբան ծափահարութեամբ:»

Յայտնի է բարեւեր հասարակութեան որ սրբոց թմարգմանչաց ամենախմբութեան՝ օրը իգմիրի Սեբաստիան փարձարանի աշակերտաց տարեկան հանգիստաւոր քննութիւնը կըլլայ ի ներկայութեան յիշեալ քաղաքի ազգայնոց, բայց այս անգամ՝ տեղւոյն առաջնորդը Տ. Պողոս սրբազան (Երեւանի տէր) Պերզամայի և Պ. ընդլի եկեղեցիները օժելու գացած ըլլալով՝ ներկայ չգտնուելուն համար, հարցաքննութեան հանգիստը ետ ձգուէր է, մառնաւանդ որ սրբազան առաջնորդը իգմիրէն երթալէն առաջ՝ խնդրեր է որ իրեն դառնալուն սղասեն:

— Կոստանդնուպոլսոյ մէջ և զբնակայր Գրիգորիս ալ Գայիկ ռաւոնարաններուն վրայ վեր ի վերայ Գրիգորիս շարունակութիւնը. (Գրիգորիս — 9 — 10 — 11 — 12 — 13 — 15 — 16):

— Պեղիւք տէրէ (Եկեղեցւոյ սենեակներէն մէկուն մէջ 5 կամ 6 աշակերտք հասարակ կարգալ և գրել կը սովորին տէր Կորզանովէն, որ տեղւոյն քահանայն է:

— Պոյաճի գիւղ յանուն երկոյ մանկանց շինեալ եկեղեցւոյն կից պղտիկ սենեակ մը յատկացեալ է, ուր որ տալով կամ տանելովու երիտասարդք կը հաւաքին և հասարակ ընթերցանութեան կը պարագային:

Ի գործատան ալ փարձարանը տեղւոյն քահանայն է որ տէր Օգոստիոս կը յիշուի:

— Ըստ մեր Հիսար Սրբուհայ Սանգուլու տաղիւսին անուամբ հնաշէն Եկեղեցւոյն մօտ եղած փարձարանին մէջ յիշուի ու հինգ կամ վաթսուս աշակերտք կան, որոնք նարեկ, գործոց, սաղմոս և այլն կը կարգան ու գիր սովորելու կ'աշխատին: Արժապետնիր պարսն սուղման Սեբեքեանն է:

— Գանտիլի սրբոց Առաքելոց եկեղեցւոյն կից գործատան մէջ 13 աշակերտք և 4 աշակերտուհիք կան: Առաջիններէն երկուքը քրիստոնէութիւն կը կարգան և միացեալեքը հասարակ ընթերցանութեան և գիր սովորելու կը պարագային: Գատառուն տեղւոյն քահանայն է:

— Թօփ գաբուլի սրբոյն Նիկողայոսի գրգորատան մէջ հարիւր եօթը աշակերտք կան, որոնք հասարակ կարգալ և գրել կը սովորին, և եկեղեցական երաժշտութեան կը հետեն:

— Նոյեան Բաւնին, ըստ բաւականի երկար խօսեցաւ վենետիկի Սիթիթարեան Սիթարուսութեան և առ հասարակ բոլոր Երբայցւոյ գէմնոր տպուած Իտալիէն գրքին վրայօր:

Յարգւոյ հասարակութիւնը արդէն բաւական տեղեկութիւն տալու առ գրքին ինչ ըլլալուն վրայ, որուն թէ անունը և թէ պարունակածը մեր համայնի պատգամները վերաբերեալ ըլլալով՝ պարտ համարեցինք Նոյեան Բաւնւոյ շէքուն մէջ յիշեալ գրքը արհամարելու, գրողները պարտաւերու, և ցաւալի հետեւանքը անկողնադասութեամբ պատմելու: Աս պարտաւորութիւնը կատարելու ժամանակնիր, իբր հաւատարիմ պաշտօնայք Բարձրագոյն գրան, միշտ նպատակնիր ան եղաւ որ խառնութեան հետքը ջնջենք, և բաժնատուած կողման սիրտը հանգարտեցընենք, յուսադրելով որ բարեխմբ կառավարութիւնը արդարութեամբ պիտի բնէ և դատէ այս խնդիրը, և ուրախ եմք որ վերջապէս այս օրինակու իշխանութեան յանձնուեցաւ անոր վճիռը, ինչպէս որ յառաջուց կը ցանկացինք և արդէն ծանուցինք նախնեաց թերթով:

Յիշեալ գրքին հեղինակները իրենց գաւանակիցները Հերետիկոս, հերձուածող և մուրաքան ցուցնելու համար՝ շատ ամբաստանութիւններ ընելէն զտահայոց հետ տե-

սութիւն ընելին, անոնց սուրբ Նոյեկեցին ժանեցին և ի հոգեւորս հաղորդակցիլնիր գլխաւոր առարկայ կրնեն, և առ առ թիով ի հարկէ յիշեալ անկանները մեր ուղղափառ ազգին ալ կրննայեն:

Բայց որովհետեւ Հռովմայ հոգեւորականները յառաջուցմէ առ սկզբուները ունենալով իննե տասներորդ լուսաւորեալ դարու մէջ անգամ փոխած չեն և յաւիտեանս փոխելք ալ չունին, որովհետեւ առ առ լինանք մը որ ինքզինքնուն կրնեն Հռովմայ իշխանութեան գուրս եղած դաւանութիւններուն գէմ գրելը և խօսիլը, և որովհետեւ անոնց ըսելով մեր ուղղափառ ազգը ոչ երբեք Հերետիկոս, հերձուածող և մուրաքան կըլլայ, մենք, կարծեմք բաւականապէս ուղիղ գատողութեամբ, անարժան համարեցինք վրանիս զուր տեղը բեռ առնելը և կրօնական կոխ բանալը: Աւարի անարգեալ գիրքը միայն Երբայցւոյ վերաբերեալ բռնեցինք յարգոյ հասարակութեան առջեւ: Եւ ասանկ ընելովնիր աշխատեցանք որ մեր ազգը չգրգուռի Հռովմականաց գէմ, որովհետեւ չեմք սխալք, առաւարտութեամբ Ապոստոլ և բարեխմբ կառավարութեանը կամայք հաւանաւորութեանց, որ է խառնութիւնը պահպանելու և գրքին հեղինակները շարունակ պատահուի Հայոցնիր: Այն յօրինուածին պատճառաւ խառնութիւնը, որ իրաւամբ հրկիզութեան կը նմանցնենք նեղ կեդրոնի մը մէջ սկզբու ջանացինք որ գիւրդութիւն ձեւուի և վերջնայ, այսինքն ազգիս պապական փոքրիկ մասին մէջ ամփոփելով (և ուղղափառ գլխաւոր մասը ազգապահելով) անկեց ալ հաղածելու աշխատեցանք: Եւ քաղապետի մը պաշտօնը առ է և առ պէտք է որ ըլլայ բոլորն չեմք քաջուիր:

Սերն առ նպատակաւ աշխատելու վրայ էինք, երբքը հայերէն լրագրի մը լծաւորս 20 երորք թերթին մէջ յօդուած մը կարգացինք, որ յիշեալ գիրքը այնպէս կը ձեւացնէ թէ մի միայն ազգերնու գէմ Գաւն լարանալիս էր և վաղ և անխել զրգարութիւններ ընելու մասը գրուած ըլլայ:

Որովհետեւ առ մասը գրուած չէ գիրքը, որովհետեւ յիշեալ յօդուածը (թէպէտ բարի նպատակաւ ըլլալուն չեմք երկեայիր) կըրնար հայաստանեայց հարազատ օրգլքի ալ հեղինակներուն գէմ գրգուելով՝ Երբայցւոյ և Վօլեմցւոյ մէջ եղած խառնութիւնը ընդհանաւ ազգին ալ հաղորդել, հարկ համարեցինք որ Նոյեան Բաւնի պաշտօնական շաբաթագրիս նախնեաց թերթին մէջ քանի մը խօսքերով յարգոյ ընթերցողներուն սիրտը այս մասին հանգարտեցնենք, և կրնեցինք ինչպէս ալ կը կրննմք որ Սիթիթարեան սրբոյն Վաղարշ ի Վենետիկ ըստած գիրքը թէ անուամբ և թէ պարունակութեամբը պատգամ հայոց Երբայցւոյ ըստած մասին գէմ է միայն, թէպէտ (ինչպէս որ վերը ըսինք) հեղինակներուն սովորական քանի մը անկաններ մեզ ալ շնորհել կուզեն, որոնք մեր ազգին վրայ ամենեւին աղքեցուի մը չունին: Հիշեալ լրագրի մեր գգուշութիւնը հասնելով չուղեւած մը կը հրատարակէ, որով մեր գրածին քանի մը կտորները ինքուրով, փոխելով (և առաւմ փոքրիկ ալ այլայլելով) իբր մեզմէ օրինաւ կամ յարգոյ ընթերցողներուն կը հաղորդէ:

Ի հարկէ մեր գրածը ծուռ օրինակողը, ծուռ միտքով ալ կարգացած պիտի ըլլայ, և ծուռ միտքով կարգացողը ծուռ ալ կը հաւկրնայ, և առ ալ կամ բարկութեան և կամ այլ կրկն հետեւանքն է:

Երբքը մենք գրեցինք թէ գրքին հեղինակները մեր պատգամ համայնի եղբայրներ հայոց ազգէն հեռացնել կ'ուզեն, կարծեմք թէ բաւական հասկըցուցինք որ մեր ազգին ալ անուղղակի դաշնած են. ինչու որ մէկը ուրիշ մը հեռացնելը հարկաւ ան ուրիշը սեղանելով կ'ըլլայ:

Բայց գրութիւննիր չփոխելու համար՝ դարձեալ կ'ըսենք թէ այն գիրքը մեր ազգը

Թշնամաներու մոտք չէ գրուած, հապա հռով մէակամայ մէջ խուփուծիւն ձգել և իրենք օգուտ քաղել եղած է հեղինակներուն նպատակը, և ահա աս նպատակին զանոնք Հասարակական ալ մեր յատուկ նպատակը եղած է:

Հիմայ ըսինք թէ մէկը ուրիշէ մը հեռացնելը ան ուրիշը սեղնելով կ'ըլլայ: Ասով չը հասկցուի թէ մեր ազգը կրցեր են սեղնել: Արեգակին հազար տարի խաւար է թող ըսեն. անոր լուսաւորութիւնը ալ խօսքով չարկիր: Ասանկ ալ կուզէ նէ ան գրքին ա. մեն երեսներուն մէջ հայոց ազգը հերետա. կոս է գրուած ըլլայ, մեր ազգի ուղղափառութիւնը երբեք կասկածի տակ չի նար. մա. նաւանդ որ խաւարար գրքին խաւարէր հեղինակները աս երեւակայական հերետախօսութիւնը բանաւոր փաստերով չեն հաստատեր և չեն կրնար ալ: Ան տեսակ զգարտութիւն. ներքէն է որ ոչ միայն հռովմէական եկեղեց. եաց մէջ այլաբան եկեղեցականներէն գրեթէ ամեն օր կը լսեմք, հապա հարիւրաւոր, և (եթէ չարիւղանցութիւն չըլլայ կրնամք ըսել) միլիոնաւոր ամբարշտ գիրքերու մէջ կը կարգամք. բայց ոչ թէ կը ցաւիմք, հապա կար համարհենք բանի տեղ չենք գտներ. և ա. սանկներու պատասխանելու համար հին դա. բեր և յաւիտենական կեանքեր պէտք են. բայց ինչու տաներորդ դարուն լուսաւոր. եալ վիճակը, և ժամանակին թանկութիւնը աւելի օգտակար առարկաներու պարագելու կը պարտաւորէ զմեզ:

Աս ալ յիշենք հարեանցի մը որ զուր տեղը կ'աշխատի մեր հակառակորդը երբոր մեր ազգի դէմ հերետախօսութենէն զատ ա. լեւի ծանր զգարտութիւն կ'ուզէ գտնել նոյն գրքին մէջ: Բանի մը այլաբան քահա. նայքը հայոց ընդհանուր ազգ չեն կրնա. հա. մարուիլ, և անոնց դէմ բռնածը ոչ մեր ազգէն կը հարցուի և ոչ մեր ազգը վրան կրնայ առնել:

Այսմայ պարագային (եթէ բուն նիւթէն մը. զաններով, փարսաններով հեռի եղած առա. կութիւնները կրնան պատասխան համարուիլ) առաջին յօդուածին հետ բաղդատելու ը. ըսն յարգելով թերեւորդները, Նոյեան Աղանու. ըրած բողոքին իրաւացի ըլլալը պիտի վճռեն. ինչու որ առաջինէն այնպէս կը հասկըցուէր թէ անօրէն գիրքը յատկապէս և մի միայն մեր հայոց դէմ գրուած ըլլայ. բայց աս նոր յօդ. ուածը կ'ուզէ ան ծանր սխալը, և ուրախ եմք:

Աս նոր երկար յօդուածը կը հաստատէ նաև այն վիճու թէ փաստից տկարութիւնը անվայել խօսից աղբիւր է: Ասանկ ալ մեր հա. կառակորդը իր փաստերուն տկարութիւնը զգալով՝ բորբոքած կրիւք բուն առարկայէն դուրս կ'ելլէ և զանիկայ բարձրաձայն աղա. ղակներով խափանելու և յաղթող երևես. լու զուր աշխատանք կը քաշէ:

Կիրք մը կարգալ ու հասկնալը այնքան դժուար չէ ինչքան նոյն գրքին պարունակած նիւթերը ամեն կողմէն քննել, կշռել և վնա. ստկարը անփնասէն որոշելը. աս ալ ամեն մարդու ընելիք գործը չըլլալուն համար բարեմիտ հասարակուէն խնդրեր ենք, որ յիշեալ գիրք. ըն չը գտնեն և խոստացեր ենք որ եթէ հաս. նախքէն մը իայ իրենց հաղորդեմք: Ասով ցանկ. կացինք որ մեր սիրելի ազգը ազատ պահենք այն ցաւալի դէպքերէն որ դժբաղդաբար մեր համայնեղ պապական եղբայրներնուս մէջ պա. տահեցան: Եւ յերաւի կ'սպասէինք որ այս մասին երկար յօդուածին հեղինակը մեզ հետ համաձայնէր, և ոչ թէ մեր բարենպաստակ խորտին հակառակէր, ինչու որ լրագրի մը խմբագիր = անօրէնը պէտք է գիտնայ որ իւր գլխաւոր պարտաւորութիւններէն մէկն է ընթերցողները գրգռել բաներէ հեռացնել:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Սեմ հաճութեամբ սրտի կը ծանուցա. նեմք բարեմեր հասարակութեան, թէ յար.

գոյ Պ. Նիկողոս տէր Ըմանենեան հայրենա. սէր աղնուականը կիրակի օր Օտէսայու չը գ. եհաւով Կոստանդնուպօլիս հասաւ:

Յիշեալ աղնուականը, որուն արժանայարգ. անունը քանի մը անգամ շաբաթագրիս թեր. թերուն մէջ յիշելով առիթ գտած ըլլալով՝ ազ. գաղտնական հոգին ալ ըստ բաւականին ծանու. ցած եմք, օգտախոսութեան համար այս կողմ. մերը եկած է. և նոյն առիթով ազգային բա. րեպաշտական և ուսումնական հաստատու. թիւններուն այցելութիւն ընելու համար ի վաղուց հեռէ ունեցած մեծ փափաքը լեցը. ներու է:

Պ. տէր Ըմանենեան քիչ օրէն Պուրսա և Իզմիր ալ երթալու գիտաւորութիւն ունի: — Արդումանեան Սիքայէլ աղան քանի մը գործերու պատճառաւ չըրցաւ երկուշաբթի օր մայրաքաղաքէս մեկնիլ, ինչպէս որ նախըն. թաց թերթով ծանուցեր էինք:

— Արքունի վաւօղապետ Տատեան Պօղոս աղան կիրակի օր Իզմիր հասեր ու նոյն օրը իւր ծանապարհորդութիւնը շարունակեր է:

— Սպանիոյ նոր դեսպան Նուրիէ հրամա. նատարը ուրբաթ օր Վաղղիական շոգենաւով մայրաքաղաքէս հասաւ: Կիրակի օր Կայսերա. կան պալատը երթալով իւր պաշտօնին վրա. յագիրը վեհափառ Սուլթանին ներկայացուց ու մարդասիրութեամբ ընդունուեցաւ: Նոյն օրը Սպանիոյ նախորդ դեսպան Սօսիէ Տը Սաւալան ալ իւր յաջորդին հետ գացած ըլլալով՝ օգոստոսիաւ Կայսեր հրաժարական այցելութիւն ըրաւ:

— Հետեւեալ երկուշաբթի օրը յիշեալ դեսպանները հանդէսով Բարձրագոյն գուռը եկան և Կայսերական տէրութեան նախարար. ներուն ի պաշտօնէն այցելութիւն ըրին: Այ. կէ ետքը Սօսիէ Տը Սաւալան Վաղղիական շոգենաւով մեկնեցաւ Սատրիտ երթալու:

— Վաղղիական թղթատար շոգենաւուց ընկերութիւնը Կոստանդնուպօլիս և Սիրի. ծովափերաց ու Լիւբլուսի մէջ շարունակ հաղորդակցութիւն մը հաստատուելու մոտք. թանգրէտ անուն շոգենաւը ամայս 24 ին Սարսիլայէն ուղարկեց, որն որ շաբաթ օր մայրաքաղաքէս հասաւ:

— Աւատագութ Կայսրը, Փարիզ նստող Օսմանեան դեսպանին ձեռք, քթախտի ծանրաբէն տուի մը (որուն վնայ իւր օգու. տափառ պատկերը նկարուած է) ընծայ խր. կեց Վաղղիոյ դեսպան ի Կոստանդնուպօլիս, Լալալէթի Սարքէզին:

Աս թանկագին ընծային հետ երկու հատ ալ ընտիր ցփաի (շալ) խրուեցաւ յիշեալ Սարքէզին կնոջը համար:

— Աւատաններով զարգարուած մեծա. գին տուի մըն ալ Սոմսի պահապան զօրաց. գլխաւոր թէմիսթօրը Պրուսէլիին շնորհուե. ցաւ (խնդրանք նոյն կողմէն տեղակալին) ե. ընելիլ Նիկոսիս ատպատակաց խումբը ջնջելու մասին ցուցրած քաջութեանը համար:

— Չորեքշաբթի օր Սոմանէի կողմը կըն. կան մը տունը գողեր մտեր ու արծաթեղէն և կտաւեղէն բաները գողցեր են: Շաբաթ օր ալ Այնալը Չէշմէ ըսուած տեղը գողերը տուն մը մտեր ու քանի մը զգեստներ, քիչ մը ստակ և ուրիշ բաներ վերուցեր են:

— Իզմիրի յարգոյ թղթակիցնուս բարե. կամին մէկը Իօտմիլէն յունիսի 17 ին կը գրէ:

«Բանի մը օր յառաջ քաղաքէս երկուք ու կէս ժամ հեռի Կեօքիւք եայլասը ըսուած տեղը քառասունի չափ լեյլէքներ գողեր ու տեղացիներուն ներութիւն տուեր են: Բա. ղաքիս կառավարութիւնը աս իմանալով իւ. կոյն քան երեսուն անկանոն զօրք ուղարկեց, որոնք առանց լեյլէքներուն հանգիպելու ետ գարծան:

Յիշեալ լեյլէքները Սերմերէ ըսուած տե. ղը երթալով՝ կառավարչին բնակարանէն դրամ և ծխախոտ (թիւթիւն) խնդրեր ու տուեր են: Կառակարիչը հարիւրի մը չափ անկանոն զօրքերու հետ մօտ տեղուանց Լեօրիւկ պե. յերն ալ հաւաքելով՝ լեյլէքներուն վնայ ու.

զարկեց, որոնք տան մը մէջ պատապարուած էին: Հոն լեյլէքներէն կը սրահանջեն որ ղէքերէն իրենց տան ու անձնատուր ըլլան, բայց անոնք հնազանդեալ տեղը՝ պահապան. ներուն վնայ կրակ կընեն և մէկ քանին չորա. չար կը վերաւորեն: Ասոր վնայ զօրք կը պար. տաւորին իրենց ղէքերէն ալ բանեցնել. քա. նի մը հոգին կը մեռցնեն, և 28 ը կը բըռ. նեն ու Սանիսա Իսմէթ փաշային կը տանին (որ հետը Իզմիր բերեր է):

Կըսեն թէ լեյլէքներուն գլխաւորը քանի մը ընկերներու հետ կըրցեր է փախչիլ:

— Պրնովայի լեյլէքական վարժարանին Վաղ. ղիարէն լեզուի դասատու Սօսիէ Տըբուրը նոյն գիւղի նաւամատոյցը ծովու մէջ լողալու. ատեն խեղդուեր է:

— Իօտմիլէ Էֆօմիլ լրագիրը Սպանիոյ մէջ պատահած քահանայապետութիւն մը կը պատմէ հետեւեալ կերպիւ:

«Իօտմիլէն եկած նամակ մը Պրիւիի Լ. կեղեցւոյ հանդերձարանին մէջ (Հռովմէա. կան) քահանայի մը ձեռք օրիշ քահանայի մը սպանուիլը կը յիշէ: Ասոյց մէջ վեճ մը երբ եր. թէ առաջին պատարագը ո՞ր պիտի ըսէ: Վեճը սաստկանալով՝ երկու քահանայն սկսան սուրբ անօթներով իրարու զարնել ու կատաղաբար ծեծկուիլ. վերջապէս եր. կուքէն մէկը, որ ամէհի բնութիւնովը աւե. լի հռչակաւորն էր, խաչելութիւնով մը մե. կալին գլուխը պատռելով՝ ուղեղը դուրս թափեց:»

«Կառավարութիւնը հրամայեց որ ման. բաման խուղարկութիւն ըլլայ, որով Սպան. եացի Բահանայից անպարկէշտութեան վիճա. կը որ ցած աստիճանը իջնալը պիտի յայտնուի: Լրսեն թէ, Պապի նաւիրակը անգամ դա. գատուեր է քահանայական աստիճան շնոր. հեղա. մինչև հիմայ եղած գիւրմթեանը համար, և եկեղեցական կառավարութիւնը այսուհետև խիստ միջոցներ պիտի բանեցնէ:»

— Բրուսիոյ մէջ կոմս Պեռնար անուն ե. ընելի մը որ երկաթի մեծ գործարան մը ու. նի, այս անգամ Պեռնար անանկ բարակ երկա. թի թերթեր բերեր է որ թուղթի անգիլը. նայ գործածուիլ: Պրեզուի գրքակազմներէն մէկը տետրակ մը շինեթ երկաթի թուղթե. ըով որ ամենաբարակ կտուէն կահուղ են: Կը յուսացուի թէ գիրք ալ կրնայ տպուիլ. և եթէ աս յաջողուլ ըլլայ գիրքերը ցեցերէ կաղաւթուին: Հիմայ մնաց ձեռնակ մեղան հը. նարելը:

— Տօթթէօր Պօրուք բժիշկ մը կը ծանու. ցանէ թէ ի ծնէ խուլ և համր եղբայրներուն լսել և խօսել տալու համար գտեր է շատ փորձերէ ետքը:

— Աւագիւղ կայսեր եղբայր Սարսիլիլէն արքիդոքսը Վիլա անուն շոգենաւը հեծա. իրը ծովային պաշտօնատար, և խալիս ծու. վեղերքը քանի մը օր մնալէն ետքը, անկէ մեկնեցաւ Ալեքսանդրիա, Թուրքիա և Ղէզ. յիւ երթալու: Կըսուի թէ յիշեալ իշխանը այս կողմերն ալ գաւու գիտաւորութիւն ունի:

— Արգիւղ մէջ Տէրալը քաղաքը 10 տարե. կան տղայ մը ինք ղնեք ջուրը նետեր խեղ. գուեր է, չարագանց ամենաւրէն որ կէս շին գողնալը մայրը իմացեր է:

— Իօտմիլ արդարաւոր մարդ մը, իրմէ պէտք եկած եկամտից հարկը (խեղութեամբ) պահանջուած չըլլալուն համար, շահն ալ վրան զարնելով՝ 250 լիւա երեւմտից նախարարին ուղարկեր է, որն որ Լայլ լրագրին միջոցաւ կը ծանուցանէ:

— Այնեալ տարուան վերջը Ղէզլայիլի մէջ
66,375 գաղղիացի
41,758 սարսիլայի
7,328 անգլ. մալթէզ
7,574 խալիսացի
8,733 գերմանացի

Ընդ ամենը 131,768 եւրոպացի բնակիչներ կային, որոց 53,651 ը այր 38,155 ը կին և 39,952 ը երեխայ:

ՏԵՒՐԲ ԼՐԱԳՐՈՅՍ

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ = ՍԱՀԱԿ ԱՊՐՕԵԱՆ
Այսմայ թարգմանապան Բարձրագոյն Ղրան:

Կ. ՊՈԼԻՍ Ի ՏՊԱԼԱՆԻ ՅՕՀԱՆՆՈՒ ՄԻԻՆԷՏԻՍԵԱՆ